

Pensjonistforbundets høringsinnspill om Meld. St. 9 (2024–2025) - Totalberedskapsmeldingen - Forberedt på kriser og krig

En stadig mer urolig og uforutsigbar tid må medføre økt oppmerksomhet om Norges samlede beredskap. Skillet mellom tradisjonell sikkerhetspolitikk og sivil beredskap er i ferd med å viskes ut. Det geopolitiske bildet preges av tilspisset global konkurranse og rivalisering mellom stormakter om militær, politisk og økonomisk makt. Den teknologiske utviklingen utfordrer sikkerhet og beredskap på nye måter. Klimaendringer fører til mer uvær og økt fare for ras, flom og ødelagt infrastruktur. Verden kan utsettes for nye pandemier og andre trusler mot folkehelsen. Og eldre utgjør et stadig større antall og en stadig større andel av befolkningen.

Dette medfører behov for helhetlig tenking og sammensatte virkemidler for å sikre forsvarsevnen og den sivile beredskapen. Vårt høringsinnspill er imidlertid avgrenset til sistnevnte.

God beredskap i fredstid medfører god beredskap i kriser og krig

Den sivile beredskapen styrkes gjennom å gjøre befolkningen mer motstandsdyktig. Det som kjennetegner Norge i fredstid - et demokratisk samfunn med små forskjeller, høy tillit, høy deltakelse, tilgjengelige helsetjenester og god folkehelse - gir Norge økt beredskap når kriser og krig oppstår. Arbeidet med å bevare og styrke disse egenskapene, er derfor en viktig del av beredskapsarbeidet.

Økt antall og andel eldre gir beredskapsutfordringer

Endret demografi - stadig flere eldre og at eldre utgjør en større andel av befolkningen – medfører nye utfordringer for beredskapen i Norge:

- 1 060 000 personer er alderspensjonister. Antallet øker med ca. 60 000 hvert år.
- Halvparten av alderspensjonistene er i dag over 75 år, hver fjerde (260 000) er over 80 år. I 2050 vil nesten 600 000 personer være over 80 år.
- Andelen eldre er størst i små distriktskommuner og minst i de store byene.
- En million pensjonister bor i eget hjem. En av tre bor alene.
- 110 000 personer har demens, halvparten bor i eget hjem. I 2050 vil 230 000 personer ha demens.
- Eldre utgjør mer enn halvparten av alle digitalt utenforstående.

Demografi og *eldre* omtales allikevel kun 1 og 2 ganger i meldingen, og *demens* omtales ikke. De fleste eldre er friske og klarer seg selv. Flere eldre vil likevel påvirke beredskapsevnen totalt og måten beredskapen må innrettes på, fordi eldre som gruppe (bl.a.) har svakere helse, lavere digitale ferdigheter, bor mer usentralt, mer avhengige av hjelp fra pårørende og offentlige helse- og omsorgstjenester. Beredskapsarbeidet nasjonalt, regionalt og lokalt, må derfor i større grad enn i dag ta utgangspunkt i den eldre befolkningens behov og forutsetninger.

Sterke kommuner gjør at flere kan *Bo trygt hjemme* og beredskapen økes

Bosetting, aktivitet og levende lokalsamfunn i hele landet er avgjørende for beredskapen. Stadig flere eldre vil og må bo lenger i eget hjem. Å *Bo trygt hjemme* innebærer (bl.a.) at boligen er tilpasset ens funksjonsnivå, at man kan motta kommunale tjenester i eget hjem, kunne bestille, betale og motta varer og tjenester, og få nødvendig informasjon i formater man behersker. Men det omfatter også forhold utenfor boligen, for eksempel at veier og fortau er måkt og strødd, et godt kollektivtilbud, universelt utformede møteplasser ute og inne, et godt lokalt tjenestetilbud (varer, tjenester, kultur m.m.) og trygghet for at akutt helsehjelp er innen rekkevidde.

Derfor er det viktige med sterke fylkeskommuner og kommuner, med ressurser til å yte sektorovergripende preventive folkehelseiltak og gode tjenester. Flere kommuner sliter i dag med å utføre lovpålagte tjenester. Det er naivt å tro at disse kan prioritere beredskap og forebyggende arbeid. Det må investeres mer i kommunesektoren, fordi et aldersvennlig samfunn gir økt folkehelse blant eldre, lavere offentlige utgifter og bedre beredskap ved at flere eldre er mer selvhjulpne og har høyere deltakelse.

Kommunenes helse- og omsorgstjenester er særlig avgjørende for helseberedskapen. Det må legges til rette for hele og faste stillinger, riktig bruk av ansattes kompetanse, godt integrerte tjenester og samhandling på tvers av tjenestenivåer. Dimensjoneringen av tjenestene er et lokalpolitisk valg, men forutsetter økonomisk handlingsrom gjennom økt statlig støtte.

Helseberedskapsmeldingen fastslo etter koronapandemien at «Hensynet til smittevern bør i større grad ivaretas i planlegging og utforming av helseinstitusjoner. Både sykehjem og sykehus kan legge bedre til rette for isolasjon, renhold og ventilasjon.». Vi etterlyser at denne erkjennelsen følges opp med anbefalinger, tiltak og finansiering (for eksempel gjennom Husbanken).

Analoge alternativer øker beredskapen

Hver femte voksen i Norge - om lag 850 000 personer - er sårbare i møte med offentlige digitale tjenester. Eldre utgjør litt over halvparten av disse. Mer enn 1 av 10 voksne har ikke tilstrekkelige digitale ferdigheter til f.eks. å betale regninger i nettbanken, finne informasjon på internett eller motta SMS. Noen kan avhjelpes med opplæring, men for å sikre beredskapen må analoge alternativer opprettholdes.

Bruk av kontanter og postombæring, er ikke kun til fordel for digitalt utenforstående. Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap anbefaler alle å ha litt kontanter liggende, fordi digitale betalingsløsninger er sårbare for bl.a. digitale angrep og tele- og strømbrydd. *Betalingsutvalget* slår fast at beredskapen for digitale betalinger i hovedsak er god, men ikke dimensjonert for store og langvarige kriser. Posten er en viktig del av samfunnsberedskapen og kan ikke kun vurderes ut fra bedriftsøkonomiske kriterier.

Vi støtter derfor *Totalberedskapskommisjonen* i at man må planlegge for krisescenarier der den elektroniske infrastrukturen blir utilgjengelig over lenger tid. Borgerne må få nødvendig informasjon også gjennom andre kanaler enn de digitale, og det må alltid være mulig å bestille og betale varer og tjenester analogt.

Styrking av sivilberedskapen er alles ansvar, men det offentliges hovedansvar

Det er behov for et mer motstandsdyktig sivilt samfunn. Enkeltmennesker, organisasjoner og næringslivet kan og må utfylle lokale, regionale og statlige myndigheters beredskapsarbeid. En bedre samordning og prioritering av ressurser mellom det offentlige, næringslivet og frivilligheten er nødvendig. Samtidig må man erkjenne at forutsetningene for dette er høyst forskjellige blant individer, mellom ulike organisasjoner og mellom store og små bedrifter. Hovedansvaret for å øke den sivile beredskapen må derfor fortsatt være et offentlig ansvar, gjennom relevant informasjon, tilstrekkelig finansiering og gode tjenester.

Frivillig sektor må ha gode og forutsigbare vilkår

Frivillige organisasjoner i Norge nyter stor tillit. De ivaretar og bidrar til å løse ulike samfunnsoppgaver. De kan mobilisere, kanalisere og organisere, og kjennetegnes ved kort

responstid, god lokalkunnskap og fleksibilitet. For å realisere sektorens potensiale i beredskapsarbeidet, er det viktig at den har gode og forutsigbare vilkår. Vi vil særlig trekke frem garantert (regelstyrt) full momskompensasjon, økt støtte til frivilligsentraler, samt billig eller gratis tilgang på lokaler. Samtidig vil vi understreke at frivillighetens rolle i beredskapen er i tillegg til, ikke i stedet for offentlige oppgaver.

Høy tillit en forutsetning for god beredskap

Norge kjennetegnes av høy tillit blant befolkningen til beslutningstakere og mediene. Det medførte bl.a. til at de negative konsekvensene av koronapandemien ble relativt lave i Norge. Denne tilliten utfordres i økende grad ved at flere aktører - av ulike årsaker - sprer desinformasjon i stadig flere (nye) kanaler. Det er behov for å styrke den enkeltes evne til kildekritikk, f.eks. (men ikke bare) i skolen. Seriøse redaktørstyrte medier må utvikles og opprettholdes, f.eks. gjennom økt pressestøtte og styrking av NRK. Samtidig må beslutninger som fattes – både før og i kriser - må være mest mulig transparente og underlagt demokratisk kontroll.